

ANCA-MARIA POP¹, ROMÂNIA

Cuvinte cheie: literație rurală, cărți, identitate națională, români, școlarizare.

Contribuții ale ASTREI la procesul de literație rurală

Rezumat

Identitatea națională românească a fost susținută de identitatea culturală, scop atins și prin activitatea depusă de Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român, în forma ei organizațională asemănătoare unei caracatițe, care se întinde inclusiv în așezările cele mai mici locuite de români, indiferent de punctul unde a fost pusă granița țării. Perioada cuprinsă în analiza prezentă este una vastă, de 78 de ani, în care țara a avut forme geografice și etnice diferite. În perioadele de înflorire, dar și de război sau refacere, a fost dificilă susținerea unității românești. Referindu-se la anii 1868 – 1946, lucrarea atinge îndeosebi aspecte legate de existența cărții și altor publicații destinate românilor transilvăneni din mediul rural. Cercetarea își are geneza în studiul Revistei „Transilvania: organ al ASTREI”, care, în enciclopedismul său, cuprinde atât aspecte administrative ale asociațiunii, precum și realizările sale în raport cu nevoile, starea de fapt, problemele păturii sociale sătești.

ASTRA a rezistat vremurilor și a amprentat acel *ceva* care se află în subconștientul unui grup, în cazul nostru, al românilor, care se menține viu în colectivitate și nu poate fi cântărit, fixat (în ani sau limite teritoriale), nici caracterizat suficient - anume autenticul, românismul.

¹ Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca.

Keywords: rural literacy, books, national identity, Romanians, schooling.

Contributions of the ASTRA Cultural Association to the Rural Literacy Process

Summary

The Romanian national identity was sustained by the cultural identity, a goal mostly achieved through the activity of the Transylvanian Association for Romanian Literature and Culture of the Romanian People, in its organizational form, similar to an octopus that reached far, even in the smallest settlements inhabited by Romanians, regardless where the country's border was placed. The present analysis has in view a vast period of 78 years, in which the country had different geographical, ethnic and identity forms. During periods of flourishing, war or recovery, it was difficult to sustain the Romanian unity. Focusing on the years between 1868 -1946, the paper touches aspects related especially to the existence of books and other publications for Transylvanian Romanians in rural areas. The research has its origin in the study of the Magazine “Transylvania: an organ of ASTRA”, which, in its encyclopedism, includes both administrative aspects of the association and achievements concerning the needs, the state of affairs and the issues of the village social stratification.

ASTRA withstood the test of times and has imprinted that something that is found in the subconscious of a group, in our case, of Romanians, which remains alive in the community and can't be measured, fixed (in years or territorial limits) or described enough – namely, the authentic, the Romanianism.

Contribuții ale ASTREI la procesul de literație rurală

Contextul / Ideologia asociației despre literația rurală

Longevitatea Asociațiunii Transilvănene pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român (ASTRA) a fost susținută prin valorile de bază nobile pe care și-a clădit activitatea: munca neîntreruptă, adresabilitatea înspre toate mediile și mai ales înspre cel numeros al sătenilor, fără a se dezice de problemele societății, de limitele sale culturale joase, dorința de unitate, de existență și recunoaștere a neamului românesc, păstrarea spiritualității și a specificului etnologic.

Revista *Transilvania*, așa-numitul „Organ al ASTREI”, oferă lectorilor informații de referință despre activitatea asociațiunii, despre implicarea ei în viața comunității românești de-a lungul timpului. Prin însuși studiul acesteia cuprindem un eșantion de zeci de ani în domenii pluridisciplinare, istorii, sau părți diferite ale aceluiași întreg, neamul românesc. Istoria limbii române, în evoluția ei de la primul până în ultimul an de apariție al revistei (1868 - 1946), istoria literaturii române, așa cum reiese din amintirea publicațiilor vremurilor în Transilvania, istoria etniilor transilvănene, istoria, nu în ultimul rând a cărții, publicațiilor, iar în cadrul acesteia, particularitatea de istorie a cărții rurale transilvănene în aproximativ un secol.

Prima apariție a revistei a avut loc la Brașov în 1 februarie 1868 (*TRANSILVANIA. Fdi 'a Asociațiunei transilvane pentru literatur' a romana si cultur' a poporului român. I/r. 4. Brasiovu i. Februaru 1868*) iar ultimul număr în ianuarie – aprilie, a anului 1946 (77), la Sibiu.

Ca o mențiune de sinteză, membrii din conducerea asociațiunii concluzionează, în anul 1930, în cadrul Congresului cultural al ASTREI (Sibiu, 24-26 aprilie) activitatea meritorie a asociațiunii cu realizările sale de susținere a progresului național prin cultură, trecând în revistă cele mai de seamă acte realizate în existența sa, în vremuri de pace și de război:

„Disertațiile din «Anale», Revista «Transilvania», «Biblioteca Astra» și «Biblioteca populară», «Calendarul Asociației», înființarea bibliotecii, a muzeului, a școlii civile, crearea secțiilor, organizarea despărțămintelor (unde Astra a căutat în deosebi să pătrundă și să ducă îndemnuri, sfaturi și învățăminte), stipendiile tinerilor ca și ajutorul dat ucenicilor dela negoț și meserii constituiesc dovada că Astra nu a înșelat aspirațiile întemeietorilor ei, căutând să facă tot ceiace i-a îngăduit timpul și împrejurările pentru binele poporului românesc din părțile ardelen²”.

Acesta este paragraful prin care domnul vicepreședinte al asociației descrie succint și cât se poate de sincer aportul esențial și de referință până și azi, model de atitudine organizațională definită prin responsabilitate în muncă, bazată pe valori naționale, morale, civice.

Până în ultimul an al publicării, se reconfirmă elogios marea apreciere pentru preocuparea Asociațiunii arătată maselor, oamenilor de rând, plugarilor, uneori întâmpinând

² Gheorghe Preda, *Problema de reorganizare a ASTREI*: referat, în Revista „Transilvania”, nr. 1-6, an 1930 (61), p. 31.

dificultăți politice. Misiunea de culturalizare și ridicare a alfabetismului a fost îndeplinită de către ASTRA:

„Centrul de greutate al acțiunii cărturarilor prinși în aceste curențe nu era cercetarea originii noastre, ci ridicarea economică, socială și culturală, cu orice preț, a poporului. Ei încercau să scrie pentru plugărimă și cărturarii satelor cărți și gazete, întâiele gazete românești, cerute mereu de Români și refuzate mereu de îngrijorații guvernanți dela Sibiu și dela Viena”³.

Panoramă din Sibiu; foto: Florin AVRAM

Chiar dacă, în anul postbelic fondurile au fost reduse pentru publicare și pentru orice activitate culturală, de altfel, întrucât lumea intelectualilor (îndeosebi) era într-o criză economică, transporturile erau deficitare și se funcționa într-un cadru misandru, aspecte care au împiedicat organizațiile astriste periferice să revină la munca lor obișnuită din timp de pace. Deși publicarea ”Bibliotecii Poporale a Asociațiunii” (o colecție curentă publicată de către asociație, din anul 1900) a fost suspendată, câteva numere din „Foaia pentru popor” au apărut,

³ Emil Pop, *Societatea filosofoască... Din 1795*, în Revista „*Transilvania*”, nr. 1-4, an 1946 (77), p. 3.

cu succes și lectori mai numeroși, confirmând adevărul că setea de lectură crește în vremuri de restriște:

„Ne bucurăm că și-a putut continua apariția Foaia Poporului, mărimu-și chiar numărul abonaților și cetitorilor. Transilvania, după ce a publicat în anul trecut 4 numere, a fost nevoită, din pricini pe care nu credem că e necesar să le înșirăm, să-și întrerupă apariția”⁴.

Agent activ material al culturalizării maselor

Sprijinul țăranilor pentru învățare, lecturi, progres, nu a fost doar la nivel ideologic ci acesta s-a concretizat inclusiv în suport economic, material, organizațional. În rapoartele comisiei răspunzătoare cu bugetul se găsesc referiri la diverse sume alocate în acest sens. La Adunarea Generală a Asociației din anul 1867 (Cluj, 26-28 august), în ședința a treia, domnul președinte a specificat la punctul (9) propunerea acceptată a dlui dr. Maioru de a sprijini două cadre didactice, învățători comunali,

„carii voru dovedi pana la adunarea gener. prosima, că au prasitu mai mulți altoi, cate 25 fr. la olalta 50 fr”⁵.

Așa cum reiese din Raportul secretarului, la punctul 11, despre lucrările și deciziile comitetului Asociațiunii, în anul 1866, la Ședința lunară a comitetului din data de 4 septembrie 1866, a fost sprijinită financiar publicarea operei dlui Ioanu Chitu, *Viața cultivată*, însă numai după ce autorul a luat în considerare observațiile primite de către comisia examinatorie, alcătuită din membri ai comitetului, făcând anumite modificări de îmbunătățire a operei sale⁶.

ASTRA din Basarabia a participat la activitățile asociațiunii și a dus mai departe valorile de bază, misiunea acesteia. La Adunarea generală din 8-9 noiembrie 1924 care a avut loc la Palatul Cultural din Arad, Societatea Culturală Biblioteca „I. G. Bibicescu”, reprezentată de Pompiliu Costescu a anunțat donația făcută despărțământului basarabean a unui fond de carte de 4000 de volume destinate deschiderii a 10 biblioteci populare, pentru care donează inclusiv suma necesară mobilierului, în valoare de 2000 de lei.⁷

Un aspect integrat culturalizării maselor este cel al bibliotecilor. Dotarea fondului de carte din bibliotecile deschise de către asociațiune în sate, în despărțăminte, s-a făcut (asemeni bibliotecii ASTREI), din donații generoase. Basarabeanul Vasile Stroescu a oferit 25000 de coroane în dar, cu mențiunea de a fi folosiți mai ales pentru *Biblioteca Poporală*, achiziționând 3000 de colecții de cărți pentru tot atâtea comune locuite de români. Deși banii au fost donați în anul 1912, doar o parte s-au folosit atunci, iar majoritatea după anul 1918⁸.

⁴ „Însemnări”, în Revista „Transilvania”, nr. 1-4, an 1946 (77), p. 72.

⁵ *Adunarea generală a Asociațiunii care a avut loc la Cluj în 26 / 1 4 , 27 / | 8 și 28 / 1 6 Augustu 1867:* raport, în Revista „Transilvania”, nr. 1-4, Brașov, an 1868 (1), p. 50.

⁶ *I. Siedinti' a lunari a a comit. Asoc. tienut a in 4. Septembrie 1866* în Revista „Transilvania”, nr. 5, Brașov, an 1868 (1), p. 74-75.

⁷ *Ibidem*, p. 107.

⁸ Revista *Transilvania*, nr. 4 jubiliar, iulie – aug. 1911, pp. 391, 637-639, XIV, nr. 4-5, iulie – oct, 1913, p.

Propuneri de direcții evolutive

La Congresul cultural al Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român „ASTRA”, care a avut loc la Sibiu în 24, 25 și 26 aprilie 1930, au fost anunțate un număr de 36 de probleme ale asociațiunii grupate în 5 teze generale, pentru sistematizarea prezentării lor la congresul amintit⁹. Multe dintre aceste probleme au fost menite revizuirii activității asociațiunii în beneficiul oamenilor și majoritatea au fost și îndeplinite. Au cuprins aspecte legate de viața culturală a sătenilor, care a fost dintotdeauna punctul 0 în prioritățile ASTREI. Amintim punctele de discuție:

- „1. Conferințele Astrei la sate și la orașe, de: Ion Agârbiceanu, Cluj. [...] 5. Casele Naționale, de: General N. Negreanu, București. - 6. Astra și Casele culturale, de: Aurel Runcanu, Oravița. - 7. Secția de propagandă culturală a cinematografelelor ambulante, de: Ilie Rusmir, Oravița”¹⁰.

La aceste 36 de propuneri, realizate într-un chestionar, domnul Suciu adaugă propuneri de dezvoltare rurală care privesc realizări culturale dar și economice. În cunoștință de cauză că satul românesc este unul agricol, vede împlinirea propunerilor prin exploatarea eșantionului agrar și culturalizare. Dacă proiectul de progres rural a luat în considerare situația aspectelor educative propunând:

„școli profesionale, de gospodărie casnică, de industrie domestică și universitate populară ca în Danemarcași aspectele materiale propunând reuniuni agricole, bănci populare, societate de construcții rurale, de electrificare a satelor, cooperative, pepiniere de altoi, etc.”¹¹.

Domnia sa prevede evoluția prin introducerea următoarele măsuri concrete: angajarea formatorilor ambulanți pentru îndeletniciri precum stupăritul, împletitul și, privind partea de combatere a analfabetismului în mediile sătești, conferențieri cooperatiști și editarea unei gazete pentru popor, dar și a unei universități populare care să conțină cursuri atât teoretice cât și practice. Descrie și modalitățile de implementare a acestor propuneri culturale, anume: persoanele să fie perfecționate pentru a fi propagandiști, aleși dintre cărturari din mediul rural. Formarea lor propune a fi realizată prin școlarizarea „unui număr de tineri frunțași” la școli inferioare de agricultură și unui „alt număr de gazde înstărite dela sate”¹² la ferme realizate, în satele săsești sau la cursuri în Cluj. Pentru susținerea proiectului sugerează ca publicațiile asociațiunii să fie oferite în mediile periferice fără bani, însă încasarea unui sume suplimentare poate fi făcută de către comitetul aparținător, utilizată în îndeplinirea nevoilor locale.

În punctul f) al redării aceluiași congres, bibliotecarul G. Mărcuș, custode al muzeului

204; XLV, nr. 7-9, 1 sept. 1914, p. 245; Activitatea editorială la Sibiu, Sibiu, p. 41 – 42; apud *loc.cit.*

⁹ Revista „Transilvania”, nr. 1-6, an 61, ianuarie - iunie 1930, p. 5.

¹⁰ *Op. cit.*, p. 7.

¹¹ *Ibidem*, p. 40-41.

¹² *Ibidem*.

și conferențiar artistic, apreciază că învățătorii economici pentru popor ar fi cei mai potriviți

„organizatori și animatori ai despărțămintelor și cercurilor culturale.”¹³

O altă viziune de dezvoltare extrem de pertinentă este cea a dlui V. Lazăr, cuprinsă în punctul g) al conferinței. Acesta susține că este prioritar, pentru crearea operelor literare, accesibilitatea poporului la ele și răspândirea în masele mari, majoritare, de țărani, lucrători, mici negustori, meseriași, tineri. Metodelul de culturalizare pentru mediul rural este văzut prin conferințe satești, revista populară, Biblioteca populară însoțită de Calendar, care au fost editate și antebelic. Mai recomandă, pentru pătura rurală, Universități populare. Aceste categorii, întrucât majoritare și slab culturalizate, sunt, apreciază dl V. Lazăr, mai în măsură să li se direcționeze 60% din eforturi, iar pentru partea formată din funcționari, preoți și învățători 40% din mijloacele de culturalizare.¹⁴

Domnul Georgescu declară, de asemenea, la Congresul din anul 1930, că

„Asociația trebuie să fie tot mai mult o societate de popularizare științifică și literară, o societate cu scopul de a ridica nivelul cultural al maselor largi țărănești, căci, dacă avem în țară instituții cu scopuri mari și înalte, nu avem pentru popor nici una de popularizare sistematică”¹⁵.

Una dintre publicațiile ASTREI a fost Biblioteca Poporală, colecție al cărei prim număr al colecției *Bibliotecii Poporale a Asociațiunii* a apărut în anual 1900 (până în 1918 având 91 de numere) și a fost, precum îi spune numele, dedicat oamenilor din mediul rural. Aceștia au beneficiat de publicarea scriiturilor unor oameni de seamă ai vremii de atunci și de acum, precum: Ion Agârbiceanu, Petre Dulfu, Octavian Goga, Ion Pop-Reteganul, Ion Al. Lapedatu, Ioan Lupaș și alții.¹⁶

Revista *Transilvania* amintește și alte publicații ale vremii, considerate valoroase. Apreciază, prin scurte recenzii, îndeosebi publicațiile educaționale și literare. Amintește și despre renumita revistă de cultură *Convorbiri literare*, din data de 15 ianuarie 1868. Aici au fost publicate, de către criticul literar Titu Maiorescu, poezii populare românești, culese de poetul Vasile Alecsandri și dedicate

„Măriei Sale Doamnei Elena și soției fostului Domnu Alecsandru Ioanu Cuza”.¹⁷

Acestea au fost tipărite în anul 1866 la București, pentru uzul în așezământul de copii orfani „Azilul Elena”. Culegerea de poezii de 416 pagini a poetului Vasile Alecsandri cuprinde balade, doine, hore, care au mai văzut lumina tiparului în două fascicule anterioare precum și alte poezii populare pe care domnia sa le-a cules din toate teritoriile în care locuiau români. Acest efort, care aduce împreună versuri care circulă în zone diferite românești, a fost apreciat cu o recenzie extrem de favorabilă, considerată o culegere literară care cumulează, onorând

¹³ Ibidem, p. 44.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Ibidem, p. 48.

¹⁶ *Asociațiunea - "ASTRA". Activitatea editorială la Sibiu*, Sibiu, 1973, p. 1 – 12 apud Valer Moga, *Astra și societatea*, p. 22.

¹⁷ Revista „Transilvania”, nr. 5, 1868 (1), p. 98.

întreg poporul, limba și literatura română în integralitatea ei. Revista *Transilvania* aduce recomandarea de a exista în toate familiile românești,

„pentru ca se invetie a admira si din acestea bogăția de spirit și puterea de imaginațiune”¹⁸.

Valorizarea sătenilor

Politica motivațională pe care o aplica Asociațiunea în despărțăminte era specială, lumea rurală fiind apreciată pentru valoarea sa, pentru reușitele și tradițiile sale. Sătenii puteau participa la reuniuni, la adunările Asociației, cu frecvență aproximativ bianuală, după Primul Război Mondial. Dacă, la unele adunări, cum ar fi cea din 10-11 ianuarie 1920, de la Sibiu, au fost prezenți mulți sași (acceptați politici), țăranii, observă istoricul N. Iorga, au fost aproape absenți. La întâlnirea următoare, din 17 și 18 octombrie a aceluiași an, la Adunarea generală de la Oradea, țăranii români au fost în număr de 5000, față de 1000 de intelectuali. Erau încurajați prin competiții apropiate de viața lor, precum: de porturi populare, coruri țărănești, îndeletniciri meșteșugărești, pictură ș.a. În prima zi a întâlnirii de la Oradea a avut loc cortegiul etnografic la care au fost premiate

„cele mai frumoase cântece, jocuri și straie țărănești ale românilor din satele bihorene”¹⁹.

Au fost premiate cinci colecții de *Biblioteca poporală*. Astfel de sărbători adesea aveau loc la întrunirile asociațiunii, fapt care nu doar valorifica masa mare a țăranimii cu specificul ei, ci se premia cu bani și colecții de cărți destinate țăranimii. Aportul de școlarizare rurală în condițiile marelui analfabetism al vremii (73 % din populație în anul 1920 trăia în analfabetism), a fost parțial combătut prin inițierea și dezvoltarea școlilor țărănești ale Astrei, începând cu anul 1927, sub conducerea medicului Vasile Ilea (Despărțământul Sighet).

De asemenea, s-au organizat conferințe și mai ales prelegeri la sate, pentru culturalizarea țăranilor și ridicarea școlarizării (despre cultură, agricultură, istorie, port și tradiții, politica curentă). Inclusiv reforma din anul 1924 s-a aplicat mai ușor în Transilvania, cu aportul implicării ASTREI. Aceasta prevedea, pe de o parte, educarea tinerilor, copiilor prin obligativitatea școlarizării până la vârsta de 18 ani, iar, pe de altă parte, școlarizarea adulților(!). Prin adulți școlarizați se înțelegea și tinerii cu vârstele între 16 – 18 ani, care nu terminaseră ciclului primar. Lecțiile aveau loc în perioada când activitățile din agricultură nu erau foarte solicitante, adică iarna, timp de 6 luni pe an. Legiferarea acestora s-a făcut prin promulgarea în 26 iulie a *Legii pentru învățământul primar al statului și învățământul normal-primar*. ASTRA s-a implicat în promovarea principiilor educației îndeosebi rurale, cu un așa succes încât în anii interbelici, zonele geografice în care a fost acțiune mai mare a ASTREI coincideau cu cele ale *zonei culturale*²⁰, zonă stabilită prin însuși articolul 159 din *Legea* amintită, adică județele de frontieră cu o mai mare nevoie de sprijin în dezvoltarea culturală. Cercurile culturale țărănești și bibliotecile populare au fost reglementate tot prin acest act normativ, prin articolele

¹⁸ *Op. cit.*, p. 99.

¹⁹ *Ibidem*, p. 100.

²⁰ Valer Moga, *Astra și societatea*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2003, p. 88.

155, respectiv 185. Cercurile au fost coordonate, de regulă, de către învățător²¹.

La Adunarea generală de la Zalău, din perioada 12–14 septembrie 1926, cu intenția de a încuraja îngrijirea propice a copiilor, s-a făcut o *expoziție de copii!* (Ceea ce atunci era apreciativ, azi ar fi depersonalizare). Pentru promovarea culturii, s-a desfășurat o nuntă țărănească la aceeași adunare, context în care au fost primite două biblioteci populare care însumau 400 documente de bibliotecă destinate Despărțământului Zalău.

Domnul Ion Clopoțel a venit cu propunerea de a profita de organizarea și administrarea bună a Asociațiunii și de a contribui la eradicarea situației misandre care persistă în satele din zone muntoase, din zona Maramureș, Apuseni, Hațeg, care își desfășurau viața cu câteva probleme grave ce se atrăgeau una pe cealaltă: alcoolism, analfabetism, neexploatarea industriei casnice. Domnia sa a adus o propunere fixată pe 3 paradigme expuse la Congresul Cultural din anul 1930: instituirea unui curs de cooperatie pentru țărani; organizarea asistenței țăranilor stabiliți la oraș și angajarea instructorilor pentru exploatarea ocupațiilor din domeniul industriei casnice. Dintre colaboratorii acestuia, a publicat domnul Petru Suciuc în anul 1927 *Proiectul pentru un program de muncă economică și culturală la sate*²².

Despre bibliotecile rurale

În perioada cercetată, au existat biblioteci: parohiale, școlare, rurale, populare. Deși era vorba de cărți puține în secolul al XIX-lea, biblioteca populară fiind inițial o poliță de cărți; în timp, organizarea bibliotecilor rurale era făcută într-un mod întemeiat, cu ordine, gândit într-un mod strategic, practic, având ca și documente interne de funcționare atât catalog de bibliotecă cât și regulament²³. Fondurile de carte au fost însoțite de documente interne variate.

Organizarea bibliotecilor ASTREI (cea centrală fiind de departe cea mai folosită și bine constituită, funcționând practic ca și bibliotecă națională a tuturor românilor transilvăneni), a extins piramidal într-o așa măsură cărțile, încât, nu doar că s-au înființat biblioteci populare, comunale, sătești, ci și cele ambulante (funcționând pe principiul de bază al Serviciului de împrumut interbibliotecar din bibliotecile județene). Bibliotecile populare ambulante au debutat la Brașov²⁴. Numărul lor a ajuns atât de mare încât aproape îl dubla pe cel al bibliotecilor fixe²⁵. Acestea au avut scopul de a mulțumi cererile de lectură între comune. Împărțind fondul de carte, s-a reușit economisirea atât a timpului, cât și a banilor. Timpul de staționare în locații (deci de împrumut) era bine stabilit.

Pătrunderea cărții în mediul rural a cunoscut, în perioada de referință, aspecte evolutive semnificative. Unul dintre acestea este al extinderii în afara zonei religioase și școlare, inaugurându-se biblioteci care nu erau parohiale sau școlare, cum ar fi cele ale reuniunilor de

²¹ Valer Moga, *op. cit.*, p. 188.

²² *Ibidem*, p. 128.

²³ Sever Hurdea, *Reuniunea de cetire și cântări din Zagra*, în „Arhiva Someșană”, XXVII, 1940, p. 187-195.

²⁴ Eugenia Glodariu, *Despărțământul Brașov - inițiatorul bibliotecilor populare ambulante ale Astrei*, în „Cumidava”, VI, 1973, p. 133 - 141.

²⁵ Eugenia Glodariu, *Biblioteci populare ale Astrei*, în „Acta Musei Napocensis”, VI, 1969, p. 347-360; VII, 1970, p. 309-327.

elevi, de studenți, înființate ca biblioteci speciale. Un alt aspect evolutiv este constituirea bibliotecilor și în comunități mici (bibliotecile specializate pe diferite grupuri, bresle - ale meseriașilor, ale femeilor, ale elevilor, ale profesorilor etc.). Un aspect care a schimbat în bine situația cărții în satele românești a fost normarea cu Regulamentul de funcționare a bibliotecilor populare ale ASTREI din anul 1899. Respectarea și implementarea prin agenturi a regulamentului face posibilă nu doar îngrijirea mai bună a formei fizice a cărților ci și evidențierea, monitorizarea lecturii în mod cantitativ și ca domenii preferate de lectură. Românii transilvăneni preferau lectura istorică referitoare la patria lor, limba lor, cât și textele literare, beletristica. În mediul rural, erau citite, în scop utilitar, materialele cu sfaturi practice, pentru agricultură, creșterea animalelor, creșterea copiilor, igienă etc.

Reper biblioteconomic în timp, Biblioteca Centrală a ASTREI a fost înființată într-o modestă cameră a Seminarului Diecezan, care nu servea doar acesteia, ci reprezenta un simplu dulap pentru cărți, primite din donații, în încăperea cancelariei și arhivei Asociațiunii²⁶. Prin existența bibliotecii completată atât cât s-a putut cu tipărituri românești transilvănene din veacul al XIX-lea și al XX-lea, s-a încercat conservarea istoriei și limbii române (atât în limba română cât și despre români), iar secundar în celelalte limbi aparținătoare coetnicilor timpului, cu accent pe faptul că trebuie să se completeze toate minusurile.

În contextul discutării despre Biblioteca Universității Clujene (o cronică din perioada 1919 – 1945) sunt amintite de către etnograful și bibliotecarul Ion Mușlea bibliotecile pe care asociațiunea le-a înființat, mai multe decât au fost declarate, destinate mediilor diferite: sătești, ale despărțămintelor, cea a Astrei (care în preajma Primului Război Mondial a ajuns la 10.000 de volume), dar și altele destinate mediilor aparte. Prima sală de lectură pentru românii ardeleni a fost deschisă în Palatul Astrei în anul 1893 și era destinată publicului larg. S-a militat de atunci pentru existența unui bibliotecar. Alte biblioteci românești înființate de Asociațiune au fost: „Societatea Petru Maior”, folosită de studenții români din Budapesta, biblioteci ale societăților de lectură pentru elevi sau pentru toate mediile (în Cluj din anul 1861), ale reuniunilor de învățători și preoți, ale reuniunilor de meseriași, ale reuniunilor de femei etc. Constatăm că orice breaslă avea o bibliotecă de specialitate, în afară de cele comune, sătești, care coexistau cu bibliotecile maghiare, susținute de Stat și cele săsești, ale oamenilor înstăriți, cu mai veche tradiție culturală. A fost dificilă, dar înfăptuită „împânzirea” Ardealului acelei vremi cu cărți românești, mai ales că bibliotecile românești, nu prea au fost luate în considerare la statistici, fiind considerate, la statistica din anul 1885, cărți în „alte limbi”, ca și cum ar constitui o cantitate aproape nesemnificativă, atingând numărul mic de 18 biblioteci românești fostei Ungarii, ceea ce era departe de adevăr:

„De altfel, această întâie statistică de biblioteci [...] cunoaște numai 18 biblioteci românești — dintre care două cu un număr de volume mai mic de o sută!”²⁷

Bibliotecarul Ion Mușlea și-a orientat cercetările spre cărțile de care s-au folosit categorii zonale urbanistice și, în acest context, rurale. Apreciază că ar fi fost extrem de dificil „o anchetă

²⁶ „Biblioteca centrală a Asociațiunii ASTRA” de Ioan Domșa în Revista *Transilvania*, nr. 3-4, an 76, 1945, p. 39.

²⁷ *Op. cit.*, p. 106.

asupra bibliotecilor de la sate”²⁸. Deși remarcă numărul relativ redus de statistici realizate pentru bibliotecile românești, evidențele cele mai de seamă ale anilor dificili ai războiului și revoluției din anul 1918, pentru Ardeal (îndeosebi, dar și pentru Banat), sunt cele din revista „Transilvania: organ al ASTREI”, începând cu anul 1911. În afară de acestea, au fost efectuate statistici de către Direcția Regională a Statisticii din Ardeal în anul 1924, conform căreia: mediul rural avea 1055 de biblioteci românești, 515 maghiare și 47 germane.

Multe direcții deschizătoare de drumuri au aparținut ASTREI, iar de aportul acestei uriașe organizații beneficiem și azi în toate aspectele culturii românești, poate cel mai mult în cel biblioteconomic. Rămâne datoria noastră să păstrăm tezaurul cultural, *totul românesc*, pe care înaintașii aștriști l-au consolidat prin muncă îndelungată și să recâștigăm (auto)aprecierea culturii naționale.

Centrul istoric din Sibiu; foto: Corina Isabella CSISZÀR

²⁸ Ion Mușlea, *Contribuțiuni la cunoașterea bibliotecilor românești ale orașelor din Transilvania*, Cluj-Napoca: Tipografia Cartea Românească, 1935, p. 5.

Bibliografie

GLODARIU, Eugenia, *Biblioteci populare ale Astrei*, în „Acta Musei Napocensis”, 1969, VI, 1970, VII.

GLODARIU, Eugenia, *Despărțământul Brașov - inițiatorul bibliotecilor populare ambulante ale Astrei*, în „Cumidava”, 1973, VI.

MOGA, Valer, *Astra și societatea*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2003.

MUȘLEA, Ion, *Contribuțiuni la cunoașterea bibliotecilor românești ale orașelor din Transilvania*, Cluj-Napoca, Tipografia Cartea Românească, 1935.

TURC, Lucia, (coord. Prof. Univ. Dr. Nicolae Edroiu), *Biblioteci românești din Transilvania în a doua jumătate a secolului XIX - începutul secolului XX (1850 - 1918)* (T, Universitatea Babeș-Bolyai), Cluj-Napoca, 2008.

*** *Biblioteci populare : în legătură cu stabilirea unui regulament pentru bibliotecile populare* în Revista „Transilvania”, nr. 1 – 2 (vol. 30), 1899.

*** *O nouă bibliotecă poporală*, în Revista „Transilvania”, nr. 7-8 (vol. 59), 1928.

*** *Cartea și biblioteca poporală*, în Revista „Transilvania”, nr. 1-12 (vol. 68), 1933.

*** Revista „Transilvania”, colecție integrală: 1868 – 1946.

<https://ziarullumina.ro/opinii/repere-si-idei/biblioteci-satesti-din-initiative-particulare-149701.html>, accesat la 24.01.2021.